

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FAKULTA TEOLOGICKÁ
KATEDRA TEOLOGICKÝCH VĚD

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ANTROPOLOGICKÉ ASPEKTY V TEOLOGII A DÍLE
PIERRA TEILHARDA DE CHARDIN**

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Kolářová, Dr. theol.

Autor práce: Anna Klimešová

Studijní obor: Náboženská výchova a etika

Ročník: IV

2017

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně *pouze* s použitím pramenů uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 31. července 2017

Poděkování

Děkuji Mgr. Lucii Kolářové, Dr.theologie. za laskavé a trpělivé vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a podporu, které mi po dobu psaní práce poskytovala.

Obsah

Úvod	5
1. Výzvy ze strany přírodních věd	6
1.1 Vztah teologie a přírodních věd	9
1.2 Církev a vývoj člověka	12
1.3 Teologie a problematika vzniku-stvoření, života člověka	14
2. Antropologie	16
2.1 Vymezení pojmu, vývoj	17
2.2 Antropologie jako věda o člověku	18
2.3 Člověk pohledem křesťanské antropologie	19
3. Život Pierra Teilharda de Chardin.....	22
3.1 Zkušenost první světové války	25
3.2 Dílo Pierra Teilharda de Chardin, exil a smrt.....	25
4. Člověk v pojetí Pierra Teilharda de Chardin.....	27
4.1 Biologický vývoj	28
4.2 Duchovní vývoj člověka	31
5. Chuť žít	33
5.1 Lidská činnost	33
5.2.1 Aktivity	33
5.2.2 Pasivity	34
5.2.3 Tři typy osobnosti podle Teilharda de Chardin	35
5.2.4 Láska – tvořivá síla.....	35
5.2.5 Posvěcování lidského úsilí	36
5.2.6 Noosféra	37
5.2.7 Bod Omega	37
Závěr.....	38
Seznam použité literatury a další prameny:	40
Materiály použité z internetu:	41
ABSTRAKT	43
ABSTRACT	44

Úvod

I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem, podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“¹

Gen1,26

Kdo jsem?

Ptá se člověk, který hledá odpovědi na otázky vlastní existence. Jaká je naše historie, kdo byli naši předkové. S otázkou vývoje člověka se setkáváme každý, minimálně ve chvíli, kdy se dané téma probírá jako učební látka v rámci výuky. Člověka můžeme zkoumat z mnoha úhlů, z pohledu biologie, sociologie, filosofie, teologie, paleontologie, antropologie a dalších oborů. Jenomže zvědavý a kriticky myslící člověk se někdy nespokojí s jednoduchými odpověďmi, a tak se ptá, snaží se hledat cesty a řešení.

Bůh, stvořil člověka tím, že do tvora vložil rozum a svobodu.

Avšak my prožíváme paradox: rozumná bytost se častěji chová nerozumně. A ještě častěji: jednou za čas přijde člověk, který rozum používá, objevuje pravdu, snaží se podle ní žít, ale zjistí, že skupina lidí, společnost zůstala stát, lpí na zaběhnutých postojích. To je situace génia a ostatních.

Cílem bakalářské práce je seznámit se s myšlením Pierra Teilharda de Chardin a zaměřit se v kontextu souvislostí na antropologické aspekty v jeho díle. Pierre Teilhard de Chardin byl stejným dílem vědec a řeholník (člen Tovaryšstva Ježíšova). Svůj život věnoval dvěma milovaným oblastem, a to přírodním vědám a teologii, jež se po celý svůj život snažil svou prací propojit a vzájemně obohatit. Miloval Boha a miloval svět.

V bakalářské práci se pokouším, s využitím dostupné literatury a ostatních zdrojů, podrobněji seznámit s jeho dílem a teologií především s přihlédnutím k tomu, jaký dopad měla jeho přírodovědecky ukotvená teologie na pojetí člověka (antropologické aspekty). Práce je tedy také pokusem o zhodnocení aktuálnosti odkazu

¹ BIBLE, Gen 1,26.

Teilharda de Chardin. Jsou myšlení a odkaz Teilharda de Chardin překonány? Můžeme v jeho díle nalézt odpovědi na otázky dnešní doby?

S dílem Pierra Teilharda de Chardin jsem se poprvé setkala na přelomu devadesátých let. Jak se později ukázalo, pro pochopení některých jeho myšlenek, jsem v té době neměla dostatečné životní zkušenosti, na které se, mimo jiné Teilhard de Chardin nejednou ve svých pojednáních odvolává. Podruhé jsem se k osobě Teilharda de Chardin vrátila v průběhu studií na teologické fakultě, avšak rozhodující vliv na výběr tématu mé bakalářské práce měla přednáška pátera Josefa Čunka. Po téměř třiceti letech jsem dokázala vidět v díle Teilharda de Chardin originalitu a svobodu myšlení, vášně, která se odráží v jeho díle, lásku k životu, ke světu, k Bohu, touhu objevovat, poslušnost, pokoru. Teilhard de Chardin a jeho „teologie úžasu“ se pro mě stali zdrojem inspirace. Z toho důvodu jsem si pro vypracování své bakalářské práce vybrala dílo tohoto francouzského vědce a řeholníka.

Práce je členěna do pěti základních kapitol. V první kapitole je nastíněn vývoj přírodních věd v souvislosti s vývojem společnosti a s odvoláním na práci Teilharda de Chardin. Druhá kapitola je věnována tématu antropologie, objasnění pojmu, srovnání některých druhů antropologie v kontextu bakalářské práce. Třetí kapitola nás seznámí s životem a dílem Teilharda de Chardin. Poskytne nám pohled na prostředí, které jej formovalo a ovlivnilo. Ve čtvrté kapitole se pokusíme nastínit některé hypotézy Teilharda de Chardin týkající se biologického a duchovního vývoje člověka. Pátá kapitola naváže tematicky na kapitolu čtvrtou a představí nám stěžejní myšlenky z díla Teilharda de Chardin „Chuť žít“, které je věnováno duchovnímu životu člověka, jeho účasti na budování Božího království. Bakalářská práce končí zhodnocením odkazu Teilharda de Chardin a jeho významu pro současnou vědu a společnost. Při zpracování této bakalářské práce byla použita metoda přímá, popisná a také analytická.

1. Výzvy ze strany přírodních věd

V první kapitole práce se pokusíme nastínit, jaká byla situace v oblasti přírodních věd, jak ovlivnila myšlení a dílo Teilharda de Chardin. Pokusíme se poukázat, s jakými výzvami přírodních věd byl Teilhard de Chardin konfrontován, a položíme si otázku,

zda byly některé z jeho hypotéz reflektovány rozvíjejícími se přírodními vědami. V další části první kapitoly se zaměříme na vztah teologie a přírodních věd. Na předchozí kapitolu, navážeme nastíněním postoje církve k otázce vývoje člověka. Pohledem, jak se s problematikou stvoření a vývoje člověka vyrovnávala teologie, první kapitolu uzavřeme.

Každá doba má své výzvy. Pro dnešní společnost je vcelku charakteristický postoj posouvání hranic, překračování limitů. Můžeme se ptát, bylo tomu tak i v dobách minulých? Každá doba má svého Galileia, Koperníka, Leonarda da Vinciho, Isaca Newtona a třeba také Teilharda de Chardin. Ve středověku byl pro člověka nejspíš výzvou boj o přežití, výroba jednoduchých nástrojů. Postupem času se člověk vyvíjel a ruku v ruce se změnou životních podmínek se měnily i zkoušky a výzvy, kterým musel člověk čelit. Se zvládnutím, uspokojováním a zlepšováním základních životních podmínek se postavení člověka v přírodě a ve světě měnilo a začal se ptát po vzniku a smyslu života. Postupně tak vznikaly jednotlivé přírodní vědy: medicína, filosofie, astronomie, fyzika. „*Není třeba příliš obšírně vysvětlovat, že dějiny přírodních věd se nám ve skutečnosti nevyhnutelně rozvětvují do tří klíčových sfér, totiž do dějin astronomie, astrofyziky a geologie.*“² V historii lidstva můžeme vzpomenout několik objevů přírodních věd, které vzbudily vášně a dokázaly rozkolísat rovnováhu mezi vědou a teologií. V oblasti astronomie Koperníkova hypotéza heliocentrického uspořádání systému Slunce a planet, Galileovy objevy v oblasti astronomie, fyziky, s obrovským nepochopením se setkalo uskutečnění první pitvy lidského těla. Každá myšlenka, přinášející zcela nový pohled nás nutí revidovat již zažitá představy, zaujímat nová stanoviska, přehodnocovat fakta, a proto tak často naráží na počáteční nesouhlas a odpor. Vždyť i třetí Newtonův zákon pohybu říká, že: „*proti každé akci, vždy působí stejná reakce.*“³ Hypotézy Teilharda de Chardin vycházely z každé výše jmenovaných vědních disciplín. Z oblasti fyziky, medicíny i geologie. Abychom mohli zkoumat člověka, musíme si položit základní otázku, kde a jaký je začátek života, jak vznikla Zem, na které člověk žije? To je trvalá výzva, kterou se zabývaly generace vědců před stovkami let a ani současná generace se s touto výzvou jistě nedokáže zcela vyrovnat.

² POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 27.

³ Newtonovy pohybové zákony. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Newtonovy_pohybové_zákony.

Dovolíme si zdánlivě nesouvisející odbočku. Jedním z kamínek do mozaiky vývoje vesmíru a života je objev Higgsova bosonu. Proč se ale zabýváme výzkumem z oblasti částicové fyziky? Nejde o nic jiného než o hmotu. Hmotu jako jedno z velkých témat Teilharda de Chardin. Viděl v hmotě trojí stránku, mnohost, jednotu a energii. Jednotlivým vlastnostem hmoty, tak jak je viděl Teilhard de Chardin, se budeme věnovat v další části práce. Proč tedy Higgsov boson? Za prvé objevení Higgsova bosonu je zcela nepochybně jedním z největších objevů fyziky za několik posledních desítek let, který dává odpověď na otázku hlubinné atomičnosti, tak jak o ní přemýšlel Teilhard de Chardin. Za druhé, přesto, že je v obecném přesvědčení hmota na rozdíl od ducha poznána, a tudíž je s duchem nekompatibilní, podle Teilharda de Chardin je ale hmota kolébkou ducha „maticí ducha“⁴, hmota podle Teilharda oživuje ducha. Za třetí tento příklad z fyziky uvádíme proto, že se některé Teilhardovy hypotézy odvolávají právě do oblasti fyziky, například v úvodu díla „Vesmír a lidstvo“. Výše uvedený příklad nám zjednodušenou formou ukazuje, jak při své práci postupoval také Teilhard de Chardin. Větší elementární částice se rozkládá na stále menší prvky. Čím více hmotu uměle štěpíme a drtíme, tím víc se nám ukazuje její základní jednota.⁵ Vracíme se do minulosti, tak jak postupoval ve svých výzkumech Teilhard de Chardin a vysvětloval tak přítomnost a objevoval budoucnost. Na podobných příkladech můžeme vidět, jakým vývojem prošel člověk od objevu pěstního klínu až do okamžiku, kdy se pomalu dotýká samé podstaty vesmíru a života. Od vyslovení hypotézy existence Higgsova bosonu do jejího potvrzení uběhlo dlouhých bezmála 50 let. Co z toho vyplývá? Mimo jiného to, že ve své době není lehké být „prorokem“, a proto se domnívám, že minimálně za svoji odvahu formulovat své hypotézy napříč spektrem přírodních věd si Teilhard de Chardin zaslouží náš obdiv.

V kontextu bakalářské práce bychom neměli zapomenout na jednu z největších výzev přírodních věd, kterou byla ve své době Darwinova evoluční teorie. Připomeneme fakt, že se Darwinova evoluční teorie podílela na vzniku antropologie, respektive paleoantropologie, která hledala a hledá odpověď na otázku vzniku-vývoje života a člověka a byla, mimo jiné, středem zájmu, láskou a útočištěm Teilharda de Chardin.

⁴ Srov. MARTELET, G. *Svatá hmota*, str. 68.

⁵ Srov. CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 36.

1.1 Vztah teologie a přírodních věd

O vztahu teologie a přírodních věd bylo napsáno mnoho. Historicky bychom mohli, a v další části bakalářské práce dojdeme k závěru, že ne zcela oprávněně, tento vztah označit spíše jako problematický. Je zřejmé, že poměr mezi teologií a přírodními vědami je třeba zkoumat zejména ve třech oblastech, totiž teologie – astronomie, teologie – evoluce v oblasti fauny a flóry, teologie – evoluční koncepce vzniku člověka.⁶ Jak uvádí Pospíšil, toto členění také odpovídá dobovým publikacím, které uvedené tři okruhy jasně rozlišují. Jak jsme již konstatovali, kromě zmíněných faktorů vstupují do hry i historické a dobové souvislosti.⁷

Ze strany přírodních věd byla nezdědka teologie označovaná jako zpátečnická, tmářská. Přední český teolog, C. V. Pospíšil se ke vztahu teologie a přírodních věd vyjadřuje takto: „*Mnohým se zdá, že jde pouze o to, aby se teologie ze své strany vyrovnávala s přínosy přírodních věd, zatímco přírodní vědy se teologií zabývat vlastně nemusejí, protože tento obor lidského myšlení jim nikdy neměl co nabídnout.*“⁸ Není to právě víra v inteligentního Stvořitele, která dává odpověď na určité zákonitosti přírody, na inteligentní uspořádání a fungování vesmíru? „*Určitě není bez zajímavosti, že se přírodní vědy rozvíjely pouze v zemích, kde převládal biblický pohled na svět a jeho původ.*“⁹ Nezdědka bývali učenci z oblasti přírodních věd vzděláni také v teologii. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že vztah přírodních věd a teologie je v podstatě symbiotický. V širokém povědomí sice přetrvává názor, že mezi přírodními vědami a teologií jde o konfliktní vztah, většinu z nás v této souvislosti napadne jméno Galileo Galiei a jeho konflikt s římskokatolickou církví, který je považován za začátek konfliktu církve a svobodného myšlení, a to zejména v oblasti přírodních věd, ale v podstatě se jednalo pouze o vymezení a respektování kompetenčního rámce. „*Spor nastává jen na rovině filosofických a teologických předpokladů přírodovědy jako takové.*“¹⁰ Sám Teilhard de Chardin poměrně důsledně odlišoval jednotlivé kategorie vědu a teologii. Například v úvodu svého nejvýznamnějšího díla „*Vesmír a lidstvo*“ připomíná, že se nejedná o teologický text, ale pouze a výlučně o vědecký pohled.¹¹

⁶ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 27.

⁷ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 28.

⁸ POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 19.

⁹ POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 21.

¹⁰ POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 21.

¹¹ Srov. CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 26.

S rozvojem vědy, docházelo zároveň i k rozvoji techniky, a tak se postupně měnily podmínky života, ale teologie a její postoje setrvaly více méně na svých pozicích, což ale neznamenalo, že teologie tyto změny nereflektovala a nezaujímal nová stanoviska. Pouze se každá z oblastí rozvíjela jiným tempem. Konec 19. století a začátek 20. století přinesly do života člověka mnoho změn. Docházelo k rozvoji průmyslu a automatizace, člověku tak přibýval volný čas a začínal se ptát, co s nabytou svobodou, začal zkoumat, jak a v jakých souvislostech funguje svět, vesmír, začaly se rozvíjet první přírodní vědy.

Druhá polovina 19. století otevřela téma, které je diskutováno a má schopnost polarizovat společnost dodnes, a to otázku evoluce, respektive evoluční teorie Charlese Darwina. Vědci, a spolu s nimi i teologové na celém světě, byli s touto myšlenkou konfrontováni. Nejen teologové, nýbrž i mnozí jiní myslitelé měli strach z degradace člověka na pouhé vyvinutější zvíře. C. V. Pospíšil říká: „*Osobně si dost dobře nedovedu představit, jak by mohl mít první člověk rodiče, kteří by byli jen zvířaty.*“¹² To bylo zřejmě hlavním důvodem, proč výlučně biologickou koncepci vzniku lidstva u nás ostře odmítali nejenom teologové, ale i lidé jako J. E. Purkyně, J. Barrande, F. Palacký, T. G. Masaryk, E. Rádl.¹³ Pro někoho, možná překvapivě, ale nebyl rozpor mezi teologií a vědou v této otázce vyhrocen do té míry, jak bychom si mohli představovat. „*V encyklice Lva XIII. Providentissimus Deus z r. 1893 se říká: „Nemůže vzniknout žádné protiřečení mezi teologií a odborníkem v oblasti přírodních věd, pokud se jeden i druhý drží ve svých vlastních mezích...*“¹⁴ Šlo tedy především o vymezení kompetencí.

Historicky vzato, existovala vždy určitá nerovnováha tzv. dvojí metr v hodnocení vědy a teologie. Marek Vácha se k této otázce vyjadřuje: „*přírodní vědy se totiž zajímají jen o fenomény v hmotě, prostoru a čase, o „měřitelné a vážitelné“.* Proto se biologové nemohou vyjádřit k tématům jako Bůh, ďábel, andělé, očištěc, nebe, peklo,

¹² POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Univerzální spasitelství Ježíše Krista a prehistoričtí lidé či hominidé. *Teologické texty* [online]. 2006, **2006**(2) [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2006-4/Univerzalni-spasitelstvi-Jezise-Krista-a-prehistoricti-lide-ci-hominide.html>

¹³ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Jak katolická teologie reagovala na výzvy moderních přírodních věd? *Katolický týdeník* [online]. 2014, **2014**(14) [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/jak-katolicka-teologie-reagovala-na-vyzvy-modernich-prirodnich-ved.html>

¹⁴ POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 90.

svoboda, svědomí, vina atd. Ta se nacházejí mimo prostor, hmotu a čas a nespádají tak do rámce přírodních věd. To ale neznamená, že neexistují. Přírodní vědy pouze nemohou jejich existenci potvrdit, ani vyvrátit.“¹⁵ Je pozoruhodné, jak odlišně je posuzován přístup obou „institucí“ k problému. „*Přijde-li věda s novým objevem, považuje se to za její vítězství, za krok vpřed; není hanbou, že předtím zastávala nesprávný názor. Je-li církev nucena konstatovat, že se v něčem mylila, považuje se to naopak za prohru, za ústup.*“¹⁶

Přední český teolog C. V. Pospíšil nevnímá problém ve vztahu věda a teologie, ale napětí se podle jeho názoru soustředilo do oblasti filosofie a šlo tedy o střet dvou světonázorů, a to materialistického na straně jedné a křesťanského na straně druhé.¹⁷ K zmiňovanému „dvojímu“ pohledu se ještě vrátíme v další části bakalářské práce, kde se pokusíme nastínit křesťanský a neteistický pohled na člověka.

Z výše uvedených informací si můžeme představit, na jak „tenkém ledě“ se ve své době Teilhard de Chardin pohyboval, když jako vědec a zároveň jezuita, formuloval své myšlenky a hypotézy. V předmluvě ke svému nejvýznamnějšímu dílu „Vesmír a lidstvo“ se ke vztahu teologie a přírodních věd vyjadřuje Teilhard de Chardin těmito slovy: „*Jako poledníky v blízkosti pólu musí se sbíhat v sousedství celku i věda, filosofie a náboženství. Říkám, že se sbíhají nicméně však nesplynou a nepřestávají až do konce přistupovat ke skutečnosti pod různými úhly a na různých rovinách.*“¹⁸

Vztah vědy a teologie se promítal do života Teilharda de Chardin v tom smyslu, že akademická obec mu vytýkala příliš květnatý až básnický jazyk v jeho dílech, ale v podstatě jeho práci přijímala a respektovala. Na opačném pólu církev a její představitelé považovali Teilhardovu práci za příliš modernistickou, odvážnou, a tak nesměl za svého života své teologické úvahy publikovat. Pozdější kardinál J. Daniélou hájil svého přítele Teilharda de Chardin slovy: „*Teilhard byl osobně velice zbožný. Zabýval se však stále přírodovědeckou činností, teologické výrazy z dob studií pozapomněl. Vědci mu proto dobře rozumějí, ale teologové vidí v jeho mluvě*

¹⁵ VÁCHA, Marek Orko. Je pravda jedna, nebo dvoji? *Katolický týdeník* [online]. 2005, 2005(41) [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/marek-orko-vacha-je-pravda-jedna-nebo-dvoji.html>

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 48.

¹⁸ CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 27.

nepřesnosti.“¹⁹ Sám Teilhard de Chardin nepovažoval svoji práci na poli teologie za vědeckou, avšak v oblasti paleontologie a geologie měla jeho vědecká práce vysokou úroveň a výsledky jeho výzkumů jsou dodnes, jak jsme již výše uvedli, citovány v odborné literatuře.

1.2 Církev a vývoj člověka

Vzhledem ke skutečnosti, že byl Teilhard de Chardin člen Jezuitského řádu a že se většina jeho teologických textů věnuje právě vývoji a existenci člověka, pokusíme se – pro lepší pochopení podmínek, za kterých Pierre Teilhard de Chardin formuloval své myšlenky a hypotézy – v následujících řádcích nastínit vztah církve k otázkám vývoje člověka a k jeho postavení ve světě, v kosmu.

Právě vztah církve k otázkám evoluce ovlivnil významně život a dílo Teilharda de Chardin. Příliš novátorské a svobodomyšlné myšlení Teilharda de Chardin, nejenom v otázce vývoje člověka, bylo pro tehdejší církevní kruhy ve Francii nepřijatelné, a tak byl Teilhard de Chardin pod různými záminkami posílán mimo Francii. Teilhard de Chardin tak nemohl veřejně publikovat, vysvětlovat a obhajovat své úvahy týkající se člověka, jeho místa v přírodě, jeho duchovního vývoje a života. Ve své, dalo by se říci „nedobrovolné emigraci“, si tak Teilhard de Chardin rozšiřoval vzdělání z oboru geologie a paleontologie, čímž zároveň získával podklady a nevyvratitelné důkazy pro svoji další práci v oblasti vývoje člověka. Na výsledky svých paleontologických výzkumů se Teilhard de Chardin odvolával při formulování a obhajobě svých hypotéz o vývoji člověka. Rozvoj nervové soustavy a vzrůstu vědomí společně s reflexí považoval Teilhard de Chardin, za práh polidštění.

V 19. století se začala věda vyvíjet směrem, který byl pro církev těžko přijatelný. Církev, nebyla připravena, zůstávala konzervativní a kritizovala hypotézy přírodních věd, především v otázkách vzniku a vývoje člověka. Opatrný, nedůvěřivý postoj v otázce evoluce, byl ze strany církve vcelku pochopitelný, církev byla konfrontovaná s vědeckými hypotézami mimo svoji kompetenční oblast. Ve snaze hájit svoji nauku vystoupila církev proti novým myšlenkám a hypotézám a označila je za projevy modernismu (snaha spojit tradiční konzervativní křesťanství s vědou a

¹⁹ ŠPIDLÍK, T. *Svatá hmota*, str. 171.

filosofii). I přes některé kontroverzní postoje nehodnotí C. V. Pospíšil vztah, zejména katolické církve, k otázce vývoje člověka negativně.²⁰

V době střetu církve a modernismu, na přelomu 19. a 20. století v době vydání encykliky Pascendi dominici gregis, přichází „na scénu“ „Nouvelle théologie“, nový teologický směr, který si vytyčil úkol, a to „reformu teologie“ jejímž představitelem byl mimo jiné také Teilhard de Chardin.²¹

V době Teilhardova promýšlení a formulování nového pohledu na vývoj člověka, byl vztah církve k otázkám vývoje člověka, vyjádřeno eufemismem, chladný. Svět byl totiž zamořen darwinismem, který nebyl vědecký, ale ideologický, a i mnoho vzdělanců věřilo, že vývoj člověka, evoluce, dokazuje nepotřebnost Stvořitele.

Mnohým křesťanům se totiž zdálo, že vize evoluce, byť oné "inteligentní", tedy vycházející ze Stvořitelova plánu, nejde sloučit s některými dogmaty. U křesťanů přetrvávalo lpění na doslovném chápání Bible, a doslovný výklad Bible zase sloužil k objasňování některých přírodních jevů.

Jaký byl pohled církve na vývoj člověka, dokládají mimo jiné i následující řádky: „*I za dnův našich ubezpečují nás, že původ a vznik veškeré organické přírody velmi snadno se dá vysvětliti působením fyzikálních a chemických sil, tvůrce prý tu netřeba, vše se děje nutností přírodní.*“²² I v církvi dochází k názorovému vývoji, a to i v otázce s tak třeskatým nábojem jako je evoluce. Postupem času církev pozvolna připouštěla určitou míru opodstatněnosti evoluční teorie, ale nadále zůstávala na svých „pozicích“ a kritizovala její materialismus a nahodilý vývoj. O tom, proč tomu tak bylo, můžeme spekulovat. Do určité míry mohl být tento postoj výsledkem neznalosti v oboru přírodních věd, kterou ale na druhou stranu nemůžeme církvi vyčítat. Snad to byla obava z ohrožení nauky církve. V kontextu výše uvedeného se můžeme domnívat, že příčinou střetu mohlo být „pouze“ naše základní evoluční „nastavení“. Jsme lidé a člověku jako takovému byly evolučně zakódovány určité vzorce chování a jednání. Nedávná neurologická studie, publikovaná v Scientific Report uvádí, že pokud jsou lidé konfrontováni se solidními důkazy proti jejich přesvědčení, aktivují se v mozku centra

²⁰ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 91.

²¹ Srov. GIBELLINY, R. *Teologické směry 20. století*, str. 170.

²² POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 112.

související s emocemi, nikoliv jak bychom předpokládali s centry rozumovými.²³ Z výše uvedeného tedy vyplývá, že evoluce ovlivňovala a ovlivňuje náš život víc, než si uvědomujeme. I přes veškeré námitky týkající se evoluce dokázala církev zaujmout stanovisko otevřené dialogu a jako příklad postoje církve k této otázce můžeme uvést vyjádření magisterského úřadu církve v encyklice *Humani generis* z roku 1950, kde se v článku 36 uvádí: „*Proto církevní Magisterium, vzhledem k současnému stavu lidského bádání i posvátné teologie, nezakazuje, aby byla evoluční teorie, pokud jde o bádání o původu lidského těla, zda totiž povstalo z již existující a živé látky, zkoumána a diskutována s odborníky...Katolická víra však přikazuje tvrdit, že lidské duše jsou bezprostředně stvořeny Bohem.*“²⁴ Výše citovaná encyklika papeže Pia XII, ovlivnila zásadně další postoj církve i teologického myšlení, a to především v době teologické obnovy, kterou iniciovali francouzští jezuité, ke kterým můžeme zařadit, mimo jiné, také Pierra Teilharda de Chardin.

1.3 Teologie a problematika vzniku-stvoření, života člověka

Jak jsme již výše uvedli, otázka evoluce se nevztahuje pouze na vývoj člověka, ale je potřeba ji rozčlenit na vývoj v oblasti astronomie, vývoj v oblasti fauny a flóry a v neposlední řadě v oblasti vývoje člověka. V kontextu naší práce se v následující části zaměříme především na vývoj člověka. To, co teologové primárně odmítali, byl materialismus a ateismus evoluční teorie.

Mezi možnostmi vzniku vyšších organismů vývojem a vírou neviděla většina teologů rozpor, s čím ale zásadně nesouhlasili, byl nahodilý vývoj jako princip evoluce. Docházelo tak k protikladu mezi evolucí, vysvětlovanou čistě „vzestupně“, na základě nahodilosti, a evolucí chápanou jako naplňování inteligentního plánu ze strany Stvořitele.²⁵ Český teolog Josef Pospíšil vidí hlavní problém aplikace vývojové teorie na člověka především v oblasti lidské důstojnosti a svobody. Staví do protikladu lidského ducha se zvířecí duší a odmítá jejich rovnost a poukazuje na nepominutelné rozdíly.²⁶

²³ Srov. MIHULKA, Stanislav. Zadrátované mozky: Politický postoj přebije jednoznačné důkazy jako nic!. *OSEL* [online]. [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: <http://www.osel.cz/9193-zadratovane-mozky-politicky-postoj-prebije-jednoznacne-dukazy-jako-nic.html>.

²⁴ Encyklika *Humani generis*, čl. 36.

²⁵ POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 115.

²⁶ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*, str. 125.

Vztah teologie k otázce vývoje člověka a jeho postavení ve světě, se postupně vyvíjel. Teologie překonala svůj konflikt s modernismem na přelomu století, a pod vlivem nového teologického směru tzv. „nouvelle théologie“ vykročila blíž člověku. Mezi představitele nouvelle théologie patřil také Teilhard de Chardin a je tedy logické, že v jeho díle můžeme některé z hlavních důrazů tohoto teologického směru rozpoznat. Jako představitel generace nouvelle théologie svým vztahem ke světu a člověku, svým moderním myšlením opustil strnulé scholastické pojetí teologie a reflektoval reálné problémy a otázky světa a křesťanské víry.

Teologie se tak vydala novým směrem, otevřenější výzvám moderní doby, přístupna dialogu se světem a připravena k vlastní reflexi. Teologická obnova formulovala hlavní zásady, jimiž by se měla obnova teologického myšlení řídit:

- a) návrat k základním pramenům křesťanského myšlení – bibli, církevním otcům, liturgii
- b) navázání kontaktu se současnými myšlenkovými proudy
- c) udržování kontaktu se životem²⁷

Představitelé teologické obnovy, včetně Pierra Teilharda de Chardin, kritizovali scholastickou teologii a novotomismus. Scholastiku, která svým přístupem kladení si otázek ano-ne, pro-proti nedávala odpovědi, které by měla podávat „živá teologie“. Novotomismus pro absenci dějinnosti a subjektivity, které jsou součástí biblické i patristické teologie.²⁸

Novým přístupem tak představitelé francouzské teologické obnovy, včetně Pierra Teilharda de Chardin, připravili cestu k uskutečnění 2. vatikánského koncilu v letech 1962 – 1965. Závěry tohoto, dosud posledního, ekumenického koncilu přinesly nový pohled na člověka, na jeho účast a podíl na životě církve.

Závěry 2. vatikánského koncilu reflektuje dokument Mezinárodní teologické komise „Společenství a služba“ – Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu z roku 2004. Na dokumentu věnovaném především křesťanské antropologii je patrná snaha teologie postihnout život člověka od jeho počátku až k jeho konci. Dokument se nevyhýbá ani otázce vývoje člověka, pokračuje v duchu již výše citované encykliky papeže Pia XII,

²⁷ Srov. GIBELLINI, R. *Teologické směry 20. století*, str. 176.

²⁸ Srov. GIBELLINI, R. *Teologické směry 20. století*, str. 176.

„*Humani generis*“ a reaguje na výzvy současné vědy, zejména v oblasti genového inženýrství. Dokument „*Společenství a služba*“ je shrnutím nauky o člověku a jeho důstojnosti jak se s ní setkáváme v dokumentech 2. vatikánského koncilu a encyklikách papeže Jana Pavla II.²⁹

Jak jsme již výše uvedli, encyklika papeže Pia XII ovlivnila vývoj tehdejšího teologického myšlení, a to v tom smyslu, že evolucionismus může být do určité míry přijímán, když se jedná o vývoj lidského těla. Křesťan je ale vázán věřit, že lidská duše je stvořena bezprostředně Bohem.

Ve výše uvedeném vyjádření můžeme vidět jedno z východisek křesťanské antropologie, ke kterému se vrátíme ještě v další části práce. V kontextu naší bakalářské práce se v následující části pokusíme objasnit pojem antropologie.

2. Antropologie

V této kapitole si představíme antropologii, jako vědu, její vývoj, druhy, alespoň z části poukážeme na oblast jejího výzkumu. Pokusíme se nastínit rozdíl, jakým zkoumá a nahlíží na člověka antropologie obecná, fyzická a antropologie křesťanská.

Na dotaz, co si představujeme pod pojmem antropologie, asi většina laiků odpoví, že antropolog zkoumá stovky let staré lebky, kosterní ostatky, možná první primitivní nástroje, společenství, ve kterém člověk žil. Ve skutečnosti antropologie hledá odpověď na klíčovou otázku, kdo vlastně jsme my sami. Antropologie je věda mnohem komplexnější, než by se mohlo na první pohled zdát. Trochu paradoxně moderní komplexní antropologie zkoumá člověka, který, pod tlakem společnosti, směřuje ke stále větší individualizaci a specializaci. Od začátků antropologie, které můžeme datovat do období antiky, kdy jako první formuloval svá pojednání o člověku Aristoteles ze Stageiry,³⁰ prošla antropologie zásadním vývojem. Uplynuly stovky let od dob, kdy antropologie nahlížela na člověka odděleně z pohledu filosofie, medicíny, astronomie. Současná antropologie je věda interdisciplinární s přesahem do nejruznějších vědních oborů. Ale i s moderními technologiemi a novými výzkumnými

²⁹ Srov. Encyklika – *Společenství a služba. Lidská osoba stvořena k Božímu obrazu*, str. 7-8.

³⁰ Srov. SOUKUP, V. *Antropologie – Teorie člověka a kultury*, str. 59.

metodami není a nikdy asi nebude v jejích možnostech zodpovědět beze zbytku otázku fenoménu člověk.

2.1 Vymezení pojmu, vývoj

Termín antropologie vznikl ze dvou řeckých slov, a to *anthropos* (což znamená člověk) a dále *logos*³¹ (rozum, slovo, nauka), tedy zkráceně by se dalo říci, že antropologie je věda, která mluví o člověku. Její hlavní výzkumná otázka zní: kdo je vlastně člověk.

*„Současnou antropologii je možné vymezit jako holistickou, interdisciplinární a komparativní vědu, která se zabývá studiem biologické a kulturní variability lidských populací v čase a prostoru.“*³²

Pojem antropologie se nejprve objevoval v souvislosti s prací lékařů, přírodovědců, filosofů. Postupem času se antropologie konstitovala jako biologická disciplína. Johann Friedrich Blumenbach, německý lékař a přírodovědec, navrhl užívat pojem antropologie jako označení pro přírodopis člověka.³³ V témže roce se z antropologie vyvinul směr fyzické antropologie, která se zabývá výzkumem biologické rozmanitosti lidstva. S příchodem 20. století se fyzická antropologie rozvinula v komplexní disciplínu, využívající poznatky dalších přírodních věd. V šedesátých letech 20. století nastal prudký rozvoj mnoha dílčích disciplín a proudů a antropologie se tak stala kritickou disciplínou s velkým filosofickým nábojem. Současně s rozvojem fyzické antropologie a ostatních jejích forem, se vědci soustředili na výzkum člověka jako tvůrce a produktu kultury. Antropologie začala zkoumat člověka z jeho sociokulturních charakteristik a v jeho sociokulturních podmínkách.

³¹ „Substantivum *logos* je odvozen od řeckého slovesa *legein*, což znamená říkat, řečnit, tvrdit, hlásit, pojmenovávat, ale také sbírat či vypočítávat. Jeho základním významem je "slovo". Avšak už i mimo oblast filosofie nabývá i jiných významů, jejichž společným jmenovatelem je "smysl". *Logos* označuje něco, co má smysl: výrok, řeč, kniha, vyprávění atd. Ještě ve více přeneseném významu pak řád či samotný smysl. Je jasné, že právě takové slovo musí být zajímavé pro filosofy. Řecká filosofie s i s ním skutečně vyhrála a dala mu mnoho významů. *Dionýsios z Alexandrie* jich už ve 2. stol. př. Kr. napočítal dvacet tři.“ Zdroj: Řecké filosofické pojmy v křesťanské teologii. *Orthodoxia* [online]. [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: www.orthodoxia.cz/theolog/pojmy1.htm.

³² SOUKUP, V. *Antropologie -Teorie člověka a kultury*, str. 54.

³³ Srov. SOUKUP, V. *Antropologie -Teorie člověka a kultury*, str. 54.

Došlo tak ke spojení dvou klíčových kategorií antropologie – člověka a kultury.³⁴ V kontextu naší práce je důležité zmínit vznik paleoantropologie, zabývající se evolucí člověka v čase. Právě o výsledky výzkumů paleoantropologie opíral Teilhard de Chardin své hypotézy týkající se vývoje člověka.

2.2 Antropologie jako věda o člověku

Cílem antropologie je objasnit evoluční proces, na jehož konci se jako vrchol objevuje člověk. Prostřednictvím fosilií poznáváme svoji minulost a poskytují nám informace o vývoji života a naší evoluční historii. Co se týká prelidské historie, můžeme ji rozdělit na čtyři základní stupně:

1. Počátek lidské čeledě.
2. Množení dvounohých druhů.
3. Rozvoj lidského mozku.
4. Počátek moderního člověka.³⁵

Poměrně dlouhou dobu ovlivňovala názory antropologů Darwinova evoluční teorie, která položil základy antropologickému výzkumu, a to v podobě dvou stěžejních pilířů: první spočíval v otázce, kde se první lidské bytosti vyvinuly, druhý ve formě, jakou evoluce probíhala. Darwin se ale podle Leakeyho, na rozdíl od Teilharda de Chardin, ... *“opatrně vyhnul extrapolaci implikace vývoje na lidské bytosti.”*³⁶ Způsob, jakým se Teilhard de Chardin vypořádal s přechodem tvora na lidské bytosti, zkusíme přiblížit v další části práce. Darwinova evoluční teorie ovlivnila antropologii na dlouhá desetiletí, ale s nálezem nových fosilií, nástupem moderních technologií a výzkumných metod byla tato evoluční teorie přehodnocená a překonaná. Přesto, ale Darwinova teorie biologické evoluce spolu s novými fosilními nálezy našich prehistorických předků přispěly k ukotvení jednoho z oborů antropologie, a to paleoantropologie.³⁷ V paleoantropologii, mimo jiné, nacházel Teilhard de Chardin důkazy pro své hypotézy týkající se vzniku a vývoje života. Ukotvení antropologie v celé její šíři vytvořilo podmínky pro výzkum a výklad antropogeneze. Mezníkem ve výzkumu antropogeneze, kterou se ve své práci „Místo člověka v přírodě“ zabýval také Teilhard de Chardin, bylo vymezení místa člověka v živočišné říši, objasnění příčin a mechanismů biologické

³⁴ Srov. SOUKUP, V. *Antropologie -Teorie člověka a kultury*, str. 54.

³⁵ Srov. LEAKEY, R. *Původ lidstva*, str. 16.

³⁶ LEAKEY, R. *Původ lidstva*, str. 19.

³⁷ Srov. SOUKUP, V. *Antropologie -Teorie člověka a kultury*, str. 72.

evoluce. Přírodovědecká a evolucionistická antropologie prošla rozsáhlým vývojem, odpověď na otázku „fenomén člověk“, hledali biologové, přírodovědci ale také teologové. Promýšleli otázku vývoje a místa člověka v přírodě a hledali odpověď na otázku od kterého okamžiku můžeme uvažovat o tvoru jako o lidské bytosti. Pro srovnání pohledu neteistické obecné – fyzické antropologie a pohledu křesťanské antropologie nastíníme východiska, ze kterých oba tyto typy antropologie vycházejí.

Pro nastavení jasných pravidel a mantinelů, byla stanovena určitá kritéria, podle kterých můžeme uvažovat o člověku jako o lidské bytosti:

1. Mozkovna vzpřímeně se pohybujícího hominida by měla mít objem přesahující 800 cm³, aby tento druh mohl být zařazen do rodu Homo. Uvedené kritérium ale nemůže být rozhodující, protože se jedná pouze o vědeckou konvenci (...).³⁸
2. Tento tvor musí vyrábět nástroje, jimž dává záměrně určitý specifický tvar, záměrně vyráběný nástroj svědčí o velmi vysokém stupni zručnosti i o vyspělosti mozkové činnosti.³⁹
3. Naprosto jednoznačným znakem lidství jsou pohřby, (...).
4. Nejvyšší formou projevu lidství je tvořivé myšlení, (...).
5. (...) člověk s citem pro technologii a inovaci, se schopností uměleckého vyjádření, s introspektivním vědomím a smyslem pro morálku.⁴⁰

Výše uvedená vymezení, určují pomyslnou hranici, kdy začínáme uvažovat o člověku o jeho lidství a jsou výchozím bodem pro antropologii obecnou, fyzickou, kulturní, sociální a mnohé další. Uvedená hlediska jsou odrazem vědeckého přístupu antropologie. V další části práce se pro srovnání pokusíme nastínit obraz křesťanského pohledu na člověka.

2.3 Člověk pohledem křesťanské antropologie

Základním východiskem křesťanské antropologie je skutečnost, že staví na pojetí člověka jako Božího obrazu.

*I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem, podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“*⁴¹ Gen 1,26

³⁸ Srov. LEAKEY, R. *Původ lidstva*, str. 40-41.

³⁹ Srov. LEAKEY, R. *Původ lidstva*, str. 52.

⁴⁰ Srov. LEAKEY, R. *Původ lidstva*, str. 85.

Člověku je tak určeno jeho místo, postavení a úkol ve světě. Na rozdíl od obecné antropologie, která zkoumá a dává do souvislostí život člověka, aby obraz o člověku vytvořila. Na výše uvedeném verši z Písma svatého můžeme vidět, že Bůh dává člověku jeho důstojnost, člověk má před Bohem svou velikost a výlučné postavení. Bůh stvořil člověka jako svobodného a rozumného a zároveň uložil člověku úkol, podílet se na Božím díle. *A Bůh jim požehnal a řekl jim: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.“ Bůh také řekl: „Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm. Veškeré zemské zvěři i všemu nebeskému ptactvu a všemu, co se plazí po zemi, v čem je živá duše, dal jsem za pokrm veškerou zelenou bylinu.“ A stalo se tak.⁴²*

Gen 1,28-30

Na otázku, co je člověk, odpovídá Písmo svaté: *„I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem.“⁴³*

Gen 2,7

Bible představuje člověka jako jednotu duchovní a fyzické stránky. To, že je člověk bytost vztahová dokládá například verš z knihy Genesis: *„Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu.“⁴⁴* Člověk neprožívá vztah pouze k ženě a žena k muži, ale je ve vztahu, také k Bohu a ke světu. Dokonalým obrazem Božím je Kristus, tak je na člověku, aby se snažil Kristu podobat.⁴⁵ Uvedené verše jsou pouze částí zjevené pravdy o člověku. Zatím, co obecná antropologie a všechny její disciplíny skládají obraz člověka, křesťanská antropologie staví na předobrazu člověka, který jí poskytuje Písmo svaté, a reflektuje schopnost člověka tento předobraz naplňovat. Bůh po člověku vyžaduje poslušnost, víru, zároveň mu nechává svobodu, dává člověku možnost volby, dává mu čas a prostor. Ukládá člověku úkoly.

⁴¹ BIBLE. Gen, 1,26.

⁴² BIBLE. Gen, 1,28-30.

⁴³ BIBLE, Gen 2,7.

⁴⁴ BIBLE, Gen 1, 27.

⁴⁵ Srov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Společenství a služba*, str.14-15.

„Bůh stvořil člověka ze země a zase ho do ní vrátí. Dal jim několik dní a určitý čas a svěřil jim moc nade vším na zemi. Oděl je silou a podle svého obrazu je stvořil. Bázeň před nimi vložil do každého tvora, aby vládli nad zvěří a ptactvem. Dal jim svobodnou vůli, jazyk a oči, uši a mysl k přemýšlení. Naplnil je rozvahou, kterou dává rozum, o dobru i zlu jim dal poučení. Vložil jim do mysli své světlo, aby jim ukázal velikost svých skutků...“⁴⁶

Sir 17, 1-13

Pojetí člověka se liší také v interpretaci Starého a Nového zákona, ve Starém zákoně je Božím obrazem na zemi král, na rozdíl od Nového zákona, který považuje za dokonalý obraz Boží samotného Krista. Podoba člověka jako Božího obrazu se rozcházela také v interpretaci katolické a protestantské církve. Katolická církev kladla důraz na obraz přirozenosti naproti tomu reformátoři omezili obraz člověka na pouhý vztah.⁴⁷ Nejvíce byl biblický obraz člověka ohrožován moderními názory, které ignorovaly obraz člověka jako obraz Boží a pojímali člověka jako sebeustavující subjekt.⁴⁸ Tím se zcela zásadně změnil pohled na člověka, který se tak stal spíše ideologickou představou. Pravdivý obraz člověka zmizel pod nánosem nejrůznějších představ.

Změnu a návrat ke kořenům tradiční křesťanské antropologie přinesl až 2. vatikánský koncil, který na základě konstituce o církvi *Gaudium et spes* vrátil člověku jeho postavení, tím, že podle koncilního pojetí platí, že: *„Boží obraz spočívá zásadně v zaměření člověka k Bohu.“*⁴⁹

V další kapitole práce, se seznámíme s životem a dílem Teilharda de Chardin, s prostředím a zkušenostmi, které ho formovaly.

⁴⁶ BIBLE, Sir 17, 1-13.

⁴⁷ Srov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Společenství a služba*, str. 17.

⁴⁸ Srov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Společenství a služba*, str. 18.

⁴⁹ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Společenství a služba*, str. 20.

3. Život Pierra Teilharda de Chardin

Třetí kapitola je věnovaná životu a dílu Teilharda de Chardin. První část kapitoly nás seznámí s prostředím, ve kterém Teilhard de Chardin vyrůstal, které ho ovlivnilo a formovalo. Druhá část kapitoly nám nastíní, jak ovlivnila život Teilharda de Chardin zkušenost první světové války, jaký vliv měla na jeho duchovní život a jak se odrazila v jeho díle. Třetí část kapitoly je věnována závěrečné etapě života Teilharda de Chardin jeho pobytu v exilu a smrti.

Pierre Teilhard de Chardin se narodil 1. května 1881 Emmanuelovi a Berthe-Adele Teilhard de Chardin v jižní Francii, na rodinné usedlosti v Sarcenatu. Oblast Auvergne byla pro malého Teilharda de Chardin jako stvořená. Sám Teilhard de Chardin o místě svého narození říká: *„Auvergne mne utvořilo... Auvergne mi posloužilo jako přírodovědecké muzeum a zároveň jako rezervace divokého života. Sarcenat v Auvergne mi umožnil okusit vůbec poprvé radost z objevování... Auvergne vděčím za své nejcennější vlastnictví: za sbírku oblázků a kamenů, jež se v místech, kde jsem žil, dají nalézt dodnes.“*⁵⁰

Zálibu v přírodě a přírodních vědách u svého syna rozvíjel a podporoval zejména otec, který se sám věnoval především geologii. Otec tak probudil u chlapce vášně objevovat a zkoumat horniny a není tedy překvapením, že právě v této oblasti dosáhl později Teilhard de Chardin svých největších úspěchů a stal se uznávaným paleontologem. Matka, její zbožnost a vlídnost, měly zásadní vliv na malého vnímavého Teilharda. Teilhard de Chardin později vzpomíná na matku takto: *„Musela na mne padnout jiskra, aby oheň začal plápolat. A nepochybně se mi jí dostalo od mé matky, jiskry zrozené z proudu křesťanské mystiky, zažehující a rozněcující mou dětskou duši. Skrze tuto jiskru se měl „můj vesmír“, v té době dosud jen zcela zosobněný,*

⁵⁰ GRIM, John a Mary Evelyn GRIM. Teilhard de chardin: Krátký životopis. *Teologie a společnost* [online]. 2005, 2005(2), 7 [cit. 2017-08-12]. Dostupné z : http://elabs.com/van/TdC-Evelyn_Grim-CZ.pdf

*amortizovat, a získat tak své plné ustředění.*⁵¹ Touha objevovat, schopnost pozorovat, společně s bystrým intelektem, byly předpokladem pro vnímání přírody, poznávání jejích součástí, kamenů, tvorů, "hmoty". Vášeň pro přírodu jakoby předznamenala celý zbytek života Teilharda de Chardin. Studium geologie a přírodních věd mu poskytovalo útočiště především v dobách exilu, kdy nemohl publikovat své duchovní úvahy. „*Vlastně jsem se i na nejvyšším stupni své duchovní dráhy cítil ve svém živlu pouze tehdy, když jsem byl ponořen do oceánu hmoty (...).*“⁵²

Před koncem studia na internátní škole oznámil mladý Teilhard de Chardin rodičům, že má v úmyslu vstoupit do řádu jezuitů. A tak v dubnu 1892 vstoupil do jezuitské koleje v Mongré. Tovaryšstvo Ježíšovo, se svým důrazem na vzdělání, na aktivní, ale i asketický způsob života, pro něj bylo nanejvýš vhodným a inspirativním prostředím. Jeho rozhodnutí stát se jezuitou, bylo šťastné, protože i když se dostával svými úvahami do sporu s církevními představenými, nikdy mu řád nebránil v jeho vědecké práci. Jeho profesor, P.Henri Brémond, o Teilhardovi de Chardin píše: „*Před třiceti lety jsem měl na humanitní vědy malého auvergnana, velmi inteligentního, který byl ve všem první, ale byl k uzoufání rozvážný*“ (...)⁵³

Studia v jezuitské koleji jsou dlouhá. Důraz, kladený na studium, vytvářel ideální prostředí a podporoval Teilharda de Chardin, jak ve vědecké práci, tak v rozvoji jeho duchovního života. Počátek devatenáctého století ve Francii příliš nepřál životu církve, a tak byly jezuité a další řády ze země vykázány. Teilhard de Chardin prožíval těžké období, trápila ho postupující nemoc jeho sestry Margueritty-Marie a smrt dvou dalších sourozenců. Tyto události ho zasáhly natolik, že chtěl dokonce opustit svá studia přírodních věd a věnovat se pouze studiu teologie. Na domluvu Teilhard ve studiích pokračoval a postupem času se ukázalo, jak bylo jeho rozhodnutí moudré.⁵⁴

Další léta získával Teilhard de Chardin učitelké dovednosti v egyptské Káhiře jako lektor fyziky a chemie. Do tohoto období také patřil první z jeho paleontologických úspěchů, když je na jeho základě představen nový druh žraloka nazvaný Teilhardia. V Hastingsu strávil Teilhard de Chardin, jako student teologie, čtyři roky. Vedle studia teologie pokračoval nadšeně v prohlubování znalostí z geologie.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, str. 21.

⁵³ HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, str. 22.

⁵⁴ Srov. HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, str. 22-23.

Geologii věnoval všechnen volný čas, objevoval přírodu, hledal zkameněliny, poznával svět, svoji milovanou „hmotu“. V Hastingsu potkal Teilhard de Chardin svého celoživotního přítele Augusta Valensina, se kterým mohl sdílet svoji vášeň pro objevování, a který se pro něho stal oporou v nelehkých dobách nedobrovolné emigrace.⁵⁵

Pobyt v Hastingsu měl pro Teilharda de Chardin zásadní význam, a to z několika důvodů. Seznámil se zde s dílem kardinála Newmana, k jehož dílu se potom vracel celý svůj život, ale osudovým, pro další práci a život, bylo pro Teilharda de Chardin setkání s myšlenkami Henriho Bergsona. V Bergsonově Tvořivém vývoji objevil Teilhard de Chardin pojem evoluce, který se jako červená nit táhl celým jeho životem a dílem. „*Od Bergsona Teilhard převzal vizi stále probíhající evoluce - podle Bergsona se evoluce neustále šířila, byl to příliv života, neusměrňovaný žádným konečným účelem.*“⁵⁶

Jak uvádí Édith de la Héronnière: „*Bergsonova filosofie je nesena myšlenkou tvoření, jež probíhá v čase a vystupuje k duchu.*“⁵⁷ To je myšlenka, která Teilharda de Chardin ohromila a dala nový směr jeho úvahám. Teilhard de Chardin se Bergsonovým uvažováním nechal do určité míry ovlivnit, ale později se s ním názorově rozešel. „*Bergson zůstává dualistou, (...), zatím co u Teilharda se komplexifikace hmoty postupně vyvíjí k jedinému bodu konvergence, což mu uděluje současně směr a vyústění: bod Omega, jinými slovy – v křesťanské perspektivě – Kristus.*“⁵⁸

Pro porozumění, proč se Teilhard de Chardin dostával do názorového střetu s církevními představenými je podstatné si uvědomit, v jaké době začal promýšlet otázky evoluce, vztahu člověka a kosmu a světa vůbec.⁵⁹ V době, kdy se seznamoval s dílem, které ovlivnilo a nasměrovalo jeho další myšlení, Bergsonovým „Tvořivým vývojem“, ještě nebyla situace v církevních kruzích natolik napjatá, aby byl „Tvořivý vývoj“ a mnoho dalších textů na seznamu zakázaných knih. Netrvalo dlouho a situace se obrátila. Bylo jen otázkou času, než se některá díla ocitla takzvaně na indexu. V této době formuloval Teilhard de Chardin své hypotézy o vesmíru, vývoji člověka a jeho úloze v kosmu.

⁵⁵ Srov. HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, str. 22-29.

⁵⁶ HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, str. 28.

⁵⁷ HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, str. 30.

⁵⁸ HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, str. 30.

⁵⁹ Srov. GORESSOVÁ, I. F. *Syn země*, str. 16-18.

3.1 Zkušenost první světové války

Zkušenost války byla pro Teilharda de Chardin tvrdou zkouškou. Obstojí přemýšlivý, disciplinovaný mladý muž v prostředí natolik vzdáleném tichu učeben a trpělivé práci badatele? Jako nosič raněných se aktivně účastnil i největších bojů první světové války, např. v bitvě u Verdunu.⁶⁰ Na bojišti se Teilhard de Chardin pohyboval s nesmírnou odvahou, pomáhal raněným přímo pod palbou. Jako by naprosto ignoroval bezprostřední nebezpečí smrti. Když se Teilharda spolubojovníci ptali, jak to dělá, že si počíná tak chladnokrevně, odpověděl: „*Budu-li zabit, změní se jenom můj stav, a to je všechno.*“⁶¹ Bezprostřední hrůzy války v něm probudily novou sílu jeho duchovního života. Ve své „válečné“ korespondenci popisuje svoje pocity, zkušenosti, své zážitky s mystikou.⁶²

V jedné z největších bitev první světové války, v bitvě u Verdunu, získal Teilhard de Chardin své první mystické zkušenosti. Ani po skončení války se Teilhard de Chardin necítil válkou zlomený a téměř se k tomuto období svého života už nevracel. Přesto, že zkušenost války musela být pro tak vnímavého člověka něčím naprosto otřesným.⁶³

3.2 Dílo Pierra Teilharda de Chardin, exil a smrt

Po válce se Teilhard de Chardin vrátil do Paříže a začal přednášet prehistorii a paleontologii. Napětí mezi církví a „světem“ pokračovalo i ve druhé polovině 19. století. Myšlení Teilharda de Chardin bylo stále příliš „nové“, a tak nemohl své úvahy publikovat. Teilhard de Chardin výhrady církve respektoval, ale svou oslavu hmoty promýšlel dále a výsledkem byla práce „Duchovní moc hmoty, hymnus a oslava Božské podstaty hmoty“.

Hlavním tématem celoživotní práce Teilharda de Chardin byla snaha objasnit vývoj na úrovni člověka společně s vývojem celého kosmu. Snažil se Vědecké zkoumání vesmíru spojit s otázkami křesťanského pohledu na svět a dokázat vzájemné prolínání a závislost obou světů. Teilhard de Chardin ve své práci usiloval o zohlednění nových empirických dat o člověku a jeho vývoji při teologické reflexi člověka. Pro své úvahy čerpal oporu v různých oblastech vědy - biologii, fyzice, organické chemii,

⁶⁰ Srov. GORESSOVÁ, I. F. *Syn země*, str. 11-13.

⁶¹ HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, str. 39.

⁶² Srov. HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, str. 38.

⁶³ Srov. GORESSOVÁ, I. F. *Syn země*, str. 15.

psychologii i společenských vědách. Podle jeho názoru nedávala tehdejší věda dostatečnou odpověď na otázky týkající se postavení člověka v přírodě, o kosmogenezí a významu člověka ve vývoji celého vesmíru. Teilhard de Chardin odmítal označení člověka jako epifenoménu (z řec. *epi-fainó*) „vedlejší, průvodní jev, nepodstatná okolnost.“⁶⁴ Viděl člověka jako fenomén, což se mimo jiné odrazilo i v názvu jeho nejvýznamnějšího díla *Le Phénomène humain* česky přeloženo *Vesmír a lidstvo*.

*„Život není bizarní anomálie, která tu a tam vykvétá na hmotě, ale privilegovaný extrém univerzální kosmické vlastnosti, že život není epifenomémem, ale podstatou samotného fenoménu.“*⁶⁵

Člověk je podle Teilharda de Chardin částí života, a to částí nejcharakterističtější, polarizující a nejživotnější. Přičemž život chápal jako výraz jednoho z nejpříznačnějších a nejzákladnějších procesů světa kolem nás. Člověk jako klíč k vesmíru.

Nepohodlný otec Teilhard de Chardin byl formálně vyslán na geologickou výpravu na Dálný východ, ale prakticky šlo o to, zkomplikovat mu šíření jeho myšlenek. Tehdy se začala série jeho vědeckých výprav do různých částí světa. Když Pán Bůh zavře jedny dveře, otevře jiné a Teilhard de Chardin se díky své vědecké práci v oblasti geologie stal respektovaným a uznávaným odborníkem. Objevení tzv. pekingského člověka, se stalo mezníkem pro dějiny původu člověka.⁶⁶

Ke konci života pobýval Teilhard de Chardin většinu času mimo Francii, ne oficiálně, ale reálně byl v jakémsi vyhnanství. Nadále mohl uveřejňovat pouze svá vědecká pojednání. Jeho věrnost řádu a církvi uprostřed tolika nevýslovných zklamání při styku s oběma těmito institucemi je opravdu pozoruhodná.⁶⁷

Na začátku padesátých let se ještě jednou vrátil do rodné Francie s nadějí, že církve poněkud změkčí podmínky pro publikování jeho díla. Ale jako už tolikrát se setkal s neochotou cokoliv měnit v jeho prospěch, a tak se zklamaný, ale poslušný vrátil do Spojených států, kde také o Velikonocích v roce 1955 náhle zemřel na selhání srdce.

⁶⁴ Epifenomén. *ABZ slovník cizích slov* [online]. [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/epifenomen>.

⁶⁵ CHARDIN, P. T. *Místo člověka v přírodě, Výbor studií*, str. 14.

⁶⁶ Srov. Mc ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*, str. 14.

⁶⁷ Srov. Mc ELWAIN, H. *Budoucnost člověka*, str. 14.

4. Člověk v pojetí Pierra Teilharda de Chardin

V následující kapitole se pokusíme podrobněji seznámit s pojetím člověka s jeho biologickým a následně duchovním vývojem. První část se bude věnovat pojetí člověka od základní stavební a funkční jednotky-buňky do vzniku vědomí. Druhá část kapitoly je věnovaná duchovní stránce lidského života, rozvoji vědomí, reflexi, schopnosti „vidět“, energii. Pokusíme se blíže seznámit s hlavními pojmy, se kterými ve svém myšlení a hypotézách Teilhard de Chardin pracoval.

Jak jsme již výše uvedli, Teilhard de Chardin viděl v člověku vrchol vývojového řetězce. Z pohledu vědce vnímal člověka jako fenomén. Člověk je částí života, a to vlastně jeho částí nejcharakterističtější. K tomu, abychom mohli určit místo člověka v přírodě, musíme určit jeho postavení, význam a úlohu v celku vesmíru. Teilhard de Chardin vystoupil s jedinečnou myšlenkou o vzniku a vývoji světa, života, člověka a společnosti. Vysvětloval fyzikální zákonitosti od vzniku atomů až po člověka. Tvrdil, že vše ve vesmíru a našem světě se vyvíjí od jednoduchého ke složitému, od neuspořádaného k uspořádanému. Vnímal člověka jako biologickou až kosmickou bytost. Člověk není statický střed světa, ale je osa a špička evoluce. Podle jeho myšlenek se také člověk neustále vyvíjí. Lidský vývoj doplňuje socializace a následný vznik tzv. noosféry.⁶⁸ K tomu, aby Teilhard de Chardin dospěl k odpovědi na otázku, jaké je místo života v přírodě, jaký je vývoj vesmíru, kladl si nejdříve otázku, jaký je vztah hmoty a ducha. Pro svoji vědeckou práci si určil dvě východiska, ze kterých při zkoumání fenoménu života a člověka vycházel. Jsou to:

1. Přiznání primátu psychiky a myšlení ve vesmírné látce

2. Připsání „biologické“ hodnoty faktu společnosti kolem nás⁶⁹

Tato dvě východiska, přiznávající člověku primát v přírodě a organická „biologická“ povaha lidstva, byla výchozím bodem pro vytvoření obrazu člověka jako fenoménu.

Člověk v pojetí Teilharda de Chardin zaujímá vrchol antropogeneze, která je korunou kosmogeneze. Má-li být studium člověka pravdivé, musí podle Teilharda de

⁶⁸ Srov. CHARDIN, P. T. Vesmír a lidstvo, str. 67-80.

⁶⁹ Srov. CHARDIN, P. T. Vesmír a lidstvo, str. 27.

Chardin zahrnovat vnitřek věcí, stejně tak jako vnějšek. Jinak řečeno musí zahrnovat duši i hmotu.

4.1 Biologický vývoj

Teilhard o tomto procesu uvažoval od jeho začátku až do jeho vrcholu. Antropogenezi podle Teilharda de Chardin můžeme rozdělit do několika fází:

1. Místo a význam života ve vesmíru - kosmogeneze
2. Rozvíjení biosféry a odštěpení antropoidů - biogeneze
3. Příchod člověka, práh reflexe - psychogeneze
4. Vzrůst vědomí, noosféra – noogeneze
5. Kosmický Kristus – Kristogeneze – Bod Omega⁷⁰

„Vývoj, evoluce - píše Karel Vrána - je pro Teilharda de Chardin klíčovou kategorií a zákonem celého vesmíru.“⁷¹ „Teilhard udělal první krok ve vypracování své fenomenologie člověka tím, že se začal dívat na lidskou bytost také jako na biologický jev,(...), že se jednoho dne objevil v přírodě, vystoupil z biosféry a vstoupil do vesmíru do svého vlastního řádu.“⁷²

Převratnou událostí při vzniku a vývoji života bylo zrození první živé buňky. Mluvíme-li, tedy o evoluci, máme na mysli - *dlouhodobý, samovolně probíhající proces, v jehož průběhu vznikají či jednorázově vznikly ze systémů neživých systémy živé, a tyto systémy se dále vyvíjejí a vzájemně diverzifikují.*⁷³

Teilhard de Chardin viděl začátek biologického vývoje života v okamžiku zkomplexňování hmoty. Pro Teilharda de Chardin je život *„hmotným projevem komplexnosti.“⁷⁴* Teilhard de Chardin zásadně *odmítal* komplexnost jako prosté shlukování, nahodilé nahromadění neuspořádaných částic.⁷⁵ Tímto tvrzením také podporoval stanovisko církve, respektive teologie, které, jak jsme již uvedli v předchozích kapitolách, odmítalo evoluci jako nahodilý proces.

Komplexnost chápe Teilhard de Chardin výhradně jako **kombinaci** – vyšší formu seskupování, která svazuje určitý pevný počet prvků a dává tak vzniknout

⁷⁰ Srov. CHARDIN, P. T. *Místo člověka v přírodě, Výbor studií* str. 12.

⁷¹ VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*, str. 30.

⁷² VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*, str. 62-63.

⁷³ FLEGR, J. *Evoluční biologie*, str. 12.

⁷⁴ CHARDIN, P. T. *Místo člověka v přírodě, Výbor studií*, str. 14.

⁷⁵ Srov. CHARDIN, P. T. *Místo člověka v přírodě, Výbor studií*, str. 15.

určitému celku určitých rozměrů, jako je atom, molekula, buňka, atd.⁷⁶ Kombinací vzniká seskupení, které obsahuje pevný počet prvků, a prvky vytvářejí uzavřený celek. Kombinací vzniká seskupení, které je v každém okamžiku v sobě strukturálně dokončeno – korpuskule. Přirozená jednotka, povrchem organicky v sobě omezena, která na vyšší úrovni složitosti vykazuje stopy autonomie. V této formě komplexnosti, lze vypočítat „centrokomplexnost“ – střed z hlediska aktivity. Na křivce korpuskulizace vykládá Teilhard de Chardin vývoj vesmíru, od nejmenších a jednoduchých objektů – jaderných částic a postupuje k živým korpuskulím. Tímto postupem se dopracovává k nejrozsáhlejší komplexnosti, kterou nazývá – planetizovaným lidstvem – noosférou. Teilhard de Chardin ve svých úvahách objevuje třetí rozměr vesmíru, nespokojuje se s fyzikálními pojmy nejmenší, největší, ale uvažuje o třetím účinku nekonečna a tímto třetím účinkem myslí – život. Život s jeho vnějšími a vnitřními charakteristikami. V těchto souvislostech Teilhard de Chardin promýšlí účinky zkomplexněné hmoty a mluví o předživé hmotě, která se rozžhavuje životem. V této části úvah se pohybujeme v oblasti biologie a fyziky, kdy fyzikálními jevy objasňujeme biologický proces vzniku života. Teilhard pozoruje dva kritické body ve vývoji kosmogeneze:

1. Příchod života - bod oživení
2. Příchod člověka – bod polidštění – reflexe

V díle „Vesmír a lidstvo“ konstatuje Teilhard de Chardin, že po staletí mají organismy schopnost rozmnožovat počet a citlivost svých orgánů, zároveň ale tyto orgány redukuje svojí specializací.⁷⁷ Karel Vrána v této souvislosti říká: „*Některé druhy savců příliš vyspecializovaly jedním směrem svou morfologickou stavbu (morfologie je obor biologie, který se zabývá vnější stavbou organismů, zkoumá tvar nikoliv funkci)⁷⁸ a fyziologickou složitost. Vyčerpaly jednostranně životní tvořivou energii na výstavbu orgánů sloužících k vegetativní funkci a tím se staly zajatci své biologické periferie, kdežto jejich nitro ustrnulo.*“⁷⁹ Zatím, co primáti, bytosti mozku, soustředili své biologické síly k podstatné vývojové ose, stavěli větší morfologickou komplexitu

⁷⁶ Srov. CHARDIN, P. T. *Místo člověka v přírodě, Výbor studií*, str. 15.

⁷⁷ Srov. CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 124.

⁷⁸ KLIMEŠ, J. *Slovník cizích slov*, str. 460.

⁷⁹ VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*, str. 63-64.

tam, kde se mohla projevit psychická energie jako vědomí, svoboda, nezávislost na vnějšku. Jinak řečeno, „*prolamovali biologickou linii tam, kde mohli vybudovat zcela novou rovinu ve vesmíru.*“⁸⁰, kterou Teilhard de Chardin nazývá noosféra. Teilhard de Chardin tvrdí, že evoluce není náhodným procesem, že je to směr k rostoucímu vědomí. Hlavní myšlenkou jeho vymezení fenoménu "člověk" je snaha o vysvětlení vesmíru skrze člověka.⁸¹ Tato hypotéza má své odůvodnění jak uvádí K.Vrána: „*Důkazový materiál pro to lze spatřovat ve fosilních záznamech, které ukazují široký vývoj nervového systému, základu vědomí.*“⁸² Teilhard de Chardin na obhajobu své hypotézy uvádí: „*Jakmile, se mírou fenoménu evoluce, stane vypracovanost nervové soustavy, množství rodů a druhů se nejenom uspořádá, ale rozdělení živočišných forem podle stupně cerebralizace*⁸³ (...) *dodává stromu života plastičnost, fyziognomii a elán, v nichž nelze nevidět známku pravdivosti. Taková soudržnost – nemůže být dílem náhody.*“⁸⁴ Z tohoto závěru plyne další důsledek. Teilhard de Chardin konstatuje, že: „*Mozek je u živočichů indikátorem a mírou vědomí, (...) že mozek se s časem neustále zdokonaluje, takže určitá kvalita mozku se ukazuje podstatně spjatá s určitou fází trvání.*“⁸⁵ Tímto bodem jsme opustili prostor, který se vyvíjí působením „tangenciálních energií“ (ovlivňují uspořádání světa) a v další fázi vývoje světa se pokusíme sledovat „radiální energii“, která ovlivňuje působení jeho vnitřních energií. Dostáváme se tak k dalším základním pojmům souvisejícím s myšlením Teilharda de Chardin. Těmito pojmy jsou reflexe, vědomí, schopnost vidět. Člověk tak zaujal vrchol živočišného vývoje, reflexí a vzrůstem vědomí se odpoutal z oblasti instinktů a vydal se na cestu k bodu Omega. Dosažení a uskutečnění bodu Omega je bezpodmínečně spojeno s aktivní svobodnou a vědomou účastí člověka, přičemž proces sebeuvědomění je závislý na vzrůstajícím vědomí tedy s duchovním rozvojem člověka a společnosti.

V následující části práce se zaměříme na duchovní stránku a rozvoj člověka a důsledky z něho vyplývající.

⁸⁰ VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*, str. 63-64.

⁸¹ Srov. CHARDIN, P. T. *Místo člověka v přírodě, Výbor studií*, str. 47-55.

⁸² VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*, str. 63-64.

⁸³ Cefalizace. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: <https://cs.wiktionary.org/wiki/cefalizace>.

⁸⁴ CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 124.

⁸⁵ Srov. CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 124.

Obrázek 1: Vznik života, vynošení vědomí a expanse noosféry

4.2 Duchovní vývoj člověka

Na duchovním růstu člověka závisí podle Teilharda de Chardin vývoj kosmu a budoucnost člověka. Rozhodujícím momentem pro odpoutání se člověka od oblasti instinktů je okamžik vzrůstu vědomí a reflexe.

K výše uvedeným „ontologické skokům“, jak je chápe Teilhard de Chardin, dochází v určitém kritickém okamžiku a závisí na nich další vývoj a budoucnost vesmíru a lidstva. S rozvojem a narůstáním nervové soustavy dochází k narůstání vědomí, ke zvyšujícímu se tlaku. Další stlačování je provázeno novou organizací a dochází k dalšímu růstu osobního vědomí ke „zvědomení“, což má za následek další stlačování a celý proces se tak opakuje čímž dochází k rozmachu vesmíru a utváření noosféry. Od narůstání noosféry skrze růst vědomí je „pouze“ krok k utváření Omegasféry, a tedy dosažení konečného bodu Omega. S okamžikem polidštění, ...„s objevením člověka se vývoj ocitá na novém stupni a vytváří novým způsobem budoucnost světa.“⁸⁶ Budoucnost lidstva se tedy uskutečňuje v rostoucím osobním vědomí člověka, ve svobodě a v lásce.

⁸⁶ BOUBLÍK, V. *Setkání s Ježíšem*, str. 175.

Podle Teilharda de Chardin ..., *život jako vzestup vědomí nemůže bezmezně postupovat dál ve své linii aniž by se do hloubky proměnil.*⁸⁷ Dalším kritickým morfológickým momentem ve vývoji člověka je tedy práh reflexe jako hranice polidštění. Reflexe znamená určitou schopnost vědomě se obracet k sobě proces sebeuvědomění, který s sebou přináší možnost rozvíjet se v nové dimenzi. Reflexe tak otevírá člověku nový, vnitřní svět, představivost, schopnost abstraktního myšlení.⁸⁸ V reflexi v objevení člověka dosáhla psychogeneze svého vrcholu a vývoj pokračuje dalším stupněm, kterým je rozvoj noosféry.

„Když už člověk je, tak má koukat, aby byl“, tak zní okřídlená věta jednoho z klasiků českého umění. Pro Teilharda de Chardin, znamená, aby člověk byl, musí člověk vidět. Člověku dává jeho velikost mimo jiné to, že je klíč k vesmíru a schopnost úsilí vidět. Schopnost vidět, je u člověka spojena s celou řadou smyslů – smysl pro nesmírnost prostoru, smysl pro čas, pro množství, pro proporce, pro kvalitu, smysl pro novost, smysl pro pohyb – všechny tyto smysly utvářejí vnímání člověka, schopnost vidět, rozlišit. Bez těchto smyslů by člověk zůstal i přes snahu vidět bloudícím v kosmu.⁸⁹ Schopnost vidět znamená dívat se na svět jinak, ať už se ohlížíme k vývoji lidstva zpět, nebo se díváme kupředu a vidíme naše vize. V díle „Chut' žít“ vyzývá Teilhard de Chardin k překonání necitlivosti, která nám brání vidět věci příliš blízké nebo příliš vzdálené.⁹⁰ Jsou lidé, kteří se mohou dle libosti dívat jakkoli dlouhou dobu a nic neuvidí a pak jsou lidé, kteří jsou schopni vidět okolní svět zvenčí, ale i zevnitř a vidí i profánní věci jako posvátné. . . „*nic není profánní pro toho, kdo umí vidět. Naopak, všechno je posvátné pro toho, kdo v každém tvorů rozpoznává tu část vyvoleného bytí, která je podrobena Kristově přitažlivé síle na cestě k dovršení.*“⁹¹

„Opravdu pochybuji, že by v životě myslící bytosti mohlo mít něco tak rozhodující význam, jako chvíle, kdy se jí otvírají oči a ona objevuje, že není prvkem, ztraceným v dálavách kosmického osamocení, nýbrž univerzální vůlí žít, která v ní konverguje a v ní se polidšťuje.“⁹² V této podkapitole jsme se částečně seznámili s tvořivou vnitřní silou (radiální energií), která svým působením nezadržitelně postupuje

⁸⁷ CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 141.

⁸⁸ Srov. CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 140.

⁸⁹ Srov. CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 30-31.

⁹⁰ Srov. CHARDIN, P. T. *Chut' žít*, str. 21.

⁹¹ CHARDIN, P. T. *Chut' žít*, str. 29.

⁹² CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 31.

směrem k „novému životu“ k dosažení bodu Omega. O dlouhé cestě člověka respektive lidstva směřující ke kosmickému Kristu k bodu Omega budeme hovořit v následující kapitole, kde se zaměříme na dílo „Chut' žít“, ve kterém je ... „ *předmětem zkoumání konkrétní člověk, ovlivňovaný milostí, a to výhradně ze své vědomé psychologické stránky.*⁹³

5. Chut' žít

V následující kapitole nahlédneme další důležité aspekty, které určují a ovlivňují život člověka. Tentokrát ne z pohledu biologického, fyzického, ale zaměříme se na projevy lidské psychiky, a jejich podíl na utváření světa na cestě k dosažení bodu Omega.

5.1 Lidská činnost

Teilhard de Chardin viděl smysl lidského života v činnosti, která se soustřeďuje a vědomým a maximálním úsilím pokračuje v dosažení konečného a neměnného bodu v kosmu. Bodu Omega. Svojí činností se člověk aktivně podílí na budování Božího království. Nemá na mysli pouze náboženské činy, ale konkrétní praktické skutky jako projev lásky. Teilhard de Chardin viděl dokonce nebezpečí, které plyne z nečinnosti. Nečinnost znamená stagnaci, individualizaci, izolovanost, kterou je narušen proces navíjení vesmíru a člověku se tak vzdaluje dosažení bodu Omega. Předmětem našeho zájmu budou nyní: aktivity, pasivity. Následně shrneme celou tuto kapitolu.

5.2.1 Aktivity

Lidský život lze rozdělit do dvou složek: aktivity a pasivity. Aktivity představují úsilí nebo rozvoj. Každá lidská činnost vede ke spojení s Bohem, stáváme se tak Božími nástroji a tím přispíváme k tvořivé Boží síle. Existují dvě oblasti, které člověk může milovat: Bůh a svět. Obě by měly být v souladu, abychom došli k divinizaci (spasení) našeho díla.⁹⁴ Člověk je ale někdy vystaven vnitřnímu konfliktu, jestli může obě tyto oblasti milovat stejnou měrou. Teilhard de Chardin vidí tři způsoby, jak je možné se s tímto konfliktem vyrovnat. 1. Člověk potlačí svoji náklonost k hmatatelné skutečnosti a bude se věnovat pouze věcem náboženským. 2. Člověk se rozhodne žít život bez evangelia, orientovaný na „normální“ způsob života. 3. Člověk rezignuje na snahu

⁹³ CHARDIN, P. T. *Chut' žít*, str. 8.

⁹⁴ Srov. CHARDIN, P. T. *Chut' žít*, str. 12-19.

porozumět vztahu mezi křesťanským životem a hmatatelnou skutečností a vede tak rozdvojený život.⁹⁵ Teilhard de Chardin nabízí ještě jedno řešení: „*Je třeba pochopit, jak je možno sloučit lásku k Bohu se zdravou láskou k světu, úsilí o odpoutanost s úsilím o rozvinutí, a dokonce jedno druhým žít, a to bez nejmenšího ústupku „přirozenosti“, nýbrž z žízně po větší dokonalosti.*“⁹⁶ Aktivita člověka je pro Teilharda zásadní předpoklad k dosažení konečného bodu Omega. Myslím, že aktivitu považuje za povinnost v kontextu s další lidskou činností, byť někdy neuvědomělou a tou jsou pasivity.

5.2.2 Pasivity

Druhý aspekt Božského prostředí jsou naše pasivity. Pasivity Teilhard považuje za stejně důležité jako aktivity. Některé z pasivit jsou nevyhnutelné, neodvratné, jako např. spění ke smrti. Vědomou pasivitu, nekonání považuje Teilhard za destrukci snahy dospět k bodu Omega. Teilhardovi někteří teologové vyčítají, že se negativním stránkám lidského života ve svém díle nevěnoval dostatečně. Můžeme se domnívat, že některé skutečnosti vnímal poněkud jinak, než je obvyklé. Jak vnímal Teilhard de Chardin např. smrt, jsme uváděli již v předcházející kapitole. „*Budu-li zabít, změni se jenom můj stav, a to je všechno.*“⁹⁷ Teilhard de Chardin nevnímal pasivitu, jako naprostou bezvládnost, nemohoucnost, ale spatřoval ji v naslouchání, v odevzdání se Bohu v neprosazování své vůle ale ve spolupráci s Boží činností. Ani pasivity umenšování nemohly zastínit světlo lásky, které prostupovalo myšlením a životem Teilharda de Chardin. To ale neznamená, že smrt neviděl jako zlo. „*Smrt je souhrn a dovršení našich umenšování: ona je zlo samo – zlo prostě fyzické,...*“⁹⁸ Ale má na mysli také zlo morální, které je spojeno se špatným užíváním svobody. I když si to nemusíme uvědomovat, pasivity nám mohou způsobit v daný okamžik ztrátu, bolest, ale mohou náš život ovlivnit tak, že nám obrazně řečeno otevrou jiné dveře. Nasměrují náš život jiným směrem, donutí nás přehodnotit způsob života.

⁹⁵ Srov. CHARDIN, P. T. *Chuť žít*, str. 14-15.

⁹⁶ CHARDIN, P. T. *Chuť žít*, str. 15.

⁹⁷ HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*, str. 39.

⁹⁸ CHARDIN, P. T. *Chuť žít*, str. 45.

5.2.3 Tři typy osobnosti podle Teilharda de Chardin

Teilhard de Chardin dělí lidi na tři typy podle chuti k životu:

- unavení
- světáci
- výletníci (nadšenci)

Unavení, čili pesimisté, jsou lidé, kteří své štěstí hledají v klidu. Svůj život považují za omyl nebo za ztroskotání. Jsou obráceni do minulosti. Světáci jsou typičtí pozitivkáři, hledají štěstí v pozitivku, žijí tady a teď. Výletníci nebo také nadšenci, jsou typičtí optimisté. Žijí s elánem, život pro ně znamená vzestup, nebo poznání či objevování. Nebojí se obtíží a překážek.⁹⁹ Teilhard de Chardin hodnotí jako kladný třetí typ, který nazývá jako nadšence. Ale neodmítá ani zbylé dva přístupy, nehodnotí je kategoriemi lepší – horší. Každý člověk má možnost volby a může si zvolit jakýkoliv přístup k životu a jeho volba by měla být respektována. Jenom respektovaný člověk, si je vědom své důstojnosti a jeho život se může rozvíjet ve svobodě a lásce.

5.2.4 Láska – tvořivá síla

Společným jmenovatelem spirituality Teilharda de Chardin je láska. Láska svobodná, tvořivá, přesahující, láska jako energie, jako chuť žít. Lásku lze najít všude. Když pozorujeme sbíhavý vzestup vědomí kolem nás, zjistíme, že láska nikde nechybí

Jak se z lásky stane tvořivá síla popisuje Teilhard následovně: „*Síly lásky, to jsou projevy zlomků světa, které se hledají, aby vznikl svět. To není žádná metafora — a daleko víc, než jen poesie. Ať je to síla nebo zakřivení, všeobecná gravitace těles, která je nám tak nápadná, je jen rubem či stínem toho, co skutečně hýbe přírodou. Mají-li věci svůj vnitřek, můžeme kosmickou energii „ve stavu zrodu“ najít jen ve vnitřní či radiální oblasti duchovních přitažlivostí. Láska ve všech možných odstínech není nic jiného a nic menšího, než více méně přímá stopa psychické konvergence vesmíru v nitru každého prvku. A to je, nemýlím-li se, paprsek světla, který nám pomůže vidět jasněji kolem sebe.*“¹⁰⁰

Křesťanská láska je sjednocující silou, která překračuje hranice. Dokáže vidět. Teilhard de Chardin vidí v lásce budoucnost lidstva. Láska dává smysl naší existenci našemu životu. Láska dokáže rozbít ulity ve kterých člověk žije. Po nesobecké, obětavé

⁹⁹ Srov. CHARDIN, P. T. *Chuť žít*, str. 157-160.

¹⁰⁰ CHARDIN, P. T. *Vesmír a lidstvo*, str. 220.

lásce touží každý člověk. „*Křesťanská láska, tak slavnostně hlásaná evangeliem, není nic jiného než více méně vědomá soudržnost duší, která se rodí z jejich společné konvergence in Christo Jesu.*“¹⁰¹ Bez vzájemné svobodné lásky lidstvo ani vesmír nikdy ke svému konečnému stavu, vesmírnému Kristu nemůže dospět. Jaká doba bude potřeba k dosažení tohoto stavu, závisí osobně na každém člověku na jeho svobodném úsilí, které je připraveno pracovat a rozvíjet se v lásce a pro lásku. K urychlení toho procesu může přispět sblížení individuálních božských prostředí, ve kterých se promítá láska člověka k člověku a láska člověka k Bohu. Tento vztah se přirozeně vzájemně podmiňuje. „*Bližší rozbor křesťanské lásky ukazuje, že její tvůrčí a sjednocovací vzmach tíhne k „bodu přitažlivosti“ - ke Kristu, který je nejen jejím zdrojem, ale i jejím středem, ke kterému se neustále přibližuje. Křesťanská láska nechce jenom uskutečnit jednotu lidstva, ale chce sjednotit vesmír a lidstvo v Kristu a s Kristem.*“¹⁰² Paradoxně se nám může zdát, pod vlivem informací z celého světa, že lidstvo není na správné cestě k rozmachu a expanzi lásky. Ne vždycky jsou věci takové, jak se na první pohled zdají. I přesto, že lidstvo a celý svět čelí nejrůznějším hrozbám, přesto statisticky žijeme v nejkřivějším období za několik posledních stovek let. Můžeme a také nemusíme v tomto sdělení vidět jiskřičku naděje, že jsme jako lidstvo na dobré cestě k růstu vzájemné svobody a lásky.

5.2.5 Posvěcování lidského úsilí

V předcházející kapitole jsme se zabývali nejvýznamnější schopností lidského ducha, schopností milovat. Láska je to, co dává našemu životu smysl. Pro milovanou osobu vznikala a vznikají nejkrásnější umělecká díla. Smysl toho úsilí je zřejmý, milovat a být milován. Co znamená spojení slov „Lidské úsilí“ pro Teilharda de Chardin konkrétně? Je to veškeré lidské snažení, úsilí, napětí, které podmiňuje a plodí čin. Dále to pro něj znamená výkon, který je třeba vynaložit na to, co je hodno námahy. Také je to cena, a to i v přenesené rovině, např. ve formě bolesti, bídy či odříkání, kterou neustále, upřímně a bez naříkání platí. Posvěcování lidského úsilí může být charakterizováno tímto tvrzením: „*V srdci našeho vesmíru je každá duše pro Boha v našem Pánu. Ale všechna skutečnost – i hmotná – kolem každého z nás je pro naše*

¹⁰¹ CHARDIN, P. T. *Chuť žít*, str. 106.

¹⁰² BOUBLÍK, V. *Setkání s Ježíšem*, str. 188.

duše. Tedy všechna smyslová skutečnost kolem každého z nás je prostřednictvím naší duše pro Boha v našem Pánu. ¹⁰³

Skutečnost, že člověk v průběhu celého svého života tvoří svou duši, která se následně podílí na dovršování světa, dává důvod k posvěcování lidského úsilí. K posvěcování lidského úsilí dochází tam, kde dokážeme v obyčejných věcech vidět věci neobyčejné. K posvěcování lidského úsilí dochází tam, kde člověk vykonává svou práci s vědomím, že ji koná ve světě stvořeném pro Krista. Úsilí je tvořivou silou, kterou ať vědomě nebo nevědomě člověk přispívá k přeměně biosféry na noosféru

5.2.6 Noosféra

Ke vzniku noosféry je podle Teilharda de Chardina zapotřebí důležitá podmínka, a tou je socializace. Socializaci Teilhard definuje jako „univerzální vlastnost oživené hmoty“. Tato vlastnost je společná atomům i lidem. Sdružovat se je typické pro mnoho živočišných druhů, ale vždy existují jen společné rodiny, smečky či izolované skupiny. Ve vývoji člověka nastává totální socializace. Díky tomu začíná zcela nová kapitola zoologie. „*Etnické a sociální sjednocování vyzdvihuje pozvolna člověka, objevivšího se původně jako pouhý druh, do postavení nového zvláštního obalu naší Země.*“¹⁰⁴ Tento obal nazývá *noosférou* čili myslící sférou a vnímá ji jako vrchol biosferického cerebrializačního úsilí.¹⁰⁵

5.2.7 Bod Omega

Bodem Omega je nazýván bod konečného sbíhání vesmírné energie. Jde o Nejvyšší vědomou osobnost, ve které dosáhnou všechny ostatní vědomé osobnosti jednoty a harmonie, ale přitom nepozbydou svou vlastní osobnost. Bod Omega je nečasoprostorová transcendentní božská skutečnost osobní povahy (je to Někdo). Tímto bodem je Kristus, který aktivizuje energii lásky celého světa a zpřítomňuje Boha. Kristogeneze je naprostým vyvrcholením socializace lidstva.¹⁰⁶

V této podkapitole jsme se zabývali dalšími z mnoha podnětných myšlenek francouzského teologa přelomu 19. a 20. století, Pierra Teilharda de Chardin. postupně jsme se věnovali různým lidským činnostem, např. aktivitám, pasivitám, až jsme se přes

¹⁰³ CHARDIN, P. T. *Chuť žít*, str. 19.

¹⁰⁴ CHARDIN, P. T. *Místo člověka v přírodě. Výbor studií*, str. 62.

¹⁰⁵ Srov. CHARDIN, P. T. *Místo člověka v přírodě. Výbor studií*, str. 61-70.

¹⁰⁶ Srov. VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*, str. 72-81.

tři typy osobností a tvořivou lásku dostali k lidskému úsilí, noosféře a v poslední části bodu Omega, jakožto završení Teilhardových podnětů a myšlenek.

Tato kapitola byla věnovaná člověku, jeho psychologické stránce. Praktickému životu, činnosti, úsilí tak, jak je viděl Teilhard de Chardin.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo seznámit se s dílem a myšlením Pierra Teilharda de Chardin, a zaměřit se v kontextu souvislostí na antropologické aspekty v jeho tvorbě. Tento cíl byl naplněn zejména v kapitolách 4 a 5. V uvedených kapitolách jsem se pokusila objasnit některé základní pojmy, myšlenky a úvahy týkající se vývoje a života člověka. K vypracování bakalářské práce jsem použila metodu přímou, analytickou a popisnou. Pierre Teilhard de Chardin věnoval svůj život dvěma milovaným oblastem, a to přírodním vědám a teologii. Jeho svobodné a kritické myšlení, jeho autentický přístup k životu, byly jistě inspirací pro mnohé křesťany i nevěřící. Svými postoji dokázal smířit hmotný svět se světem duchovním, a zbavil tak člověka „špatného svědomí“ z náklonosti ke hmotě.

Součástí cíle bylo také zhodnocení aktuálnosti odkazu Teilharda de Chardin. Otázka zněla. Můžeme v jeho díle nalézt „ozvěny budoucnosti“, tj. předběhl Teilhard de Chardin svým myšlením a formulováním hypotéz svou dobu? Dává nám jeho práce odpovědi na otázky dnešní doby? Jsou závěry jeho práce přínosem pro současnou vědu?

Svým důrazem na osobní zodpovědnost při utváření světa a zachování životních podmínek položil, dnes bychom řekli, základy environmentální výchovy. Těžko posoudit, jestli svými hypotézami z oblasti částicové fyziky předvídal dnes již vyslovenou ale ještě nepotvrzenou hypotézu teorie strun. V jeho pohledu na navíjející se vesmír můžeme rozpoznat myšlenku globalizace. Podobně jako papež František vyzýval k překonání vlastní pohodlnosti, sobeckosti a necitlivosti.

To, že má de Chardin doposud živé místo v učebních osnovách filozofie, teologie, paleontologie znamená, že jeho odkaz má napříč generacemi stále co nabídnout, že jeho myšlenky byly nadčasové a v dějinách zanechal nerasmazatelnou stopu.

Je inspirativní, povzbuzující a osvobozující poznávat člověka Teilharda de Chardin. Jeho práce a myšlení dalece přesahují svoji dobu, vezmeme-li v úvahu, v jakých podmínkách a době formuloval své myšlenky a hypotézy. Svým pojetím světa a Boha nabízí odpovědi na otázky 21. století a jeho odkaz bude aktuální do té doby, dokud život člověka, respektive vesmír nedospěje k bodu Omega.

Seznam použité literatury a další prameny:

- BIBLE, *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Vydání druhé. Londýn: Ekumenická rada církví v ČSR v Praze, 1984. ISBN neuvedeno.
- BOUBLÍK, V. *Setkání s Ježíšem*. Roma: Křesťanská akademie, 1970. ISBN neuvedeno.
- FLEGR, J. *Evoluční biologie*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1767-3.
- GIBELLINI, R. *Teologické směry 20. století*. Vydání první. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7195-177-3.
- GÖRRESOVÁ, F.I. *Syn země: Člověk Teilhard de Chardin*. Velehrad: Refugium Velehrad Roma, 1998. ISBN 80-86045-07-2.
- HÉRONNIÈRE, É. *Teilhard de Chardin: mystika přerodu*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2009. ISBN 978-80-7412-036-7.
- CHARDIN, P.T. *Chuť žít*. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 1970. ISBN neuvedeno.
- CHARDIN, P.T. *Místo člověka v přírodě. Výbor studií*. Praha: Svoboda-Libertas, 1993. ISBN 80-205-0309-9.
- CHARDIN, P.T. *Vesmír a lidstvo*. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-043-5.
- KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Vydání první. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN neuvedeno
- LEAKEY, R. *Původ lidstva*. Bratislava: Archa, 1995. ISBN 80-7115-103-3.
- McELWAIN, H. *Budoucnost člověka*. Aeterna, 1967. ISBN 80-900950-2-X.
- MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Společenství a služba. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-9271-971-9.
- MIKEŠ, F. *Teilhard, evoluce a globální spiritualita*. Vydání první. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. ISBN 978-80-244-2182-7.

POSPÍŠIL, C.V. *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, 2017. ISBN 978-80-246-3441-8.

RIDEAU, E. *Myšlení Teilharda de Chardin*. Vydání první. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-74-9.

SOUKUP, M. *Antropologie v psychosociálních vědách*. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií, 2010. ISBN 978-80-904541-1-8.

SOUKUP, V. *Antropologie. Teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-432-8.

VRÁNA, K. *Teilhard de Chardin*. Rychnov nad Kněžnou: nakladatelství Ježek, 1997. ISBN 80-85996-06-5.

Materiály použité z internetu:

Cefalizace. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: <https://cs.wiktionary.org/wiki/cefalizace>.

Epifenomén. *ABZ slovník cizích slov* [online]. [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/epifenomen>.

GRIM, John a Mary Evelyn GRIM. Teilhard de chardin: Krátký životopis. *Teologie a společnost* [online]. 2005, **2005**(2), 7 [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: http://elabs.com/van/TdC-Evelyn_Grim-CZ.pdf.

MIHULKA, Stanislav. Zadrátované mozky: Politický postoj přebije jednoznačné důkazy jako nic!. *OSEL* [online]. [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: <http://www.osel.cz/9193-zadratrovane-mozky-politicky-postoj-prebije-jednoznacne-dukazy-jako-nic.html>.

Newtonovy pohybové zákony. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Newtonovy_pohybové_zákony.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Univerzální spasitelství Ježíše Krista a prehistoričtí lidé či hominidé. *Teologické texty* [online]. 2006, **2006**(2) [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.teologickertexty.cz/casopis/2006-4/Univerzalni-spasitelstvi-Jezise-Krista-a-prehistoricti-lide-ci-hominide.html>

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Jak katolická teologie reagovala na výzvy moderních přírodních věd? *Katolický týdeník* [online]. 2014, **2014**(14) [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/jak-katolicka-teologie-reagovala-na-vyzvy-modernich-prirodnich-ved.html>

Řecké filosofické pojmy v křesťanské teologii. *Orthodoxia* [online]. [cit. 2017-08-12]. Dostupné z: www.orthodoxia.cz/theolog/pojmy1.htm.

VÁCHA, Marek Orko. Je pravda jedna, nebo dvoji? *Katolický týdeník* [online]. 2005, **2005**(41) [cit. 2017-08-14]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/marek-orko-vacha-je-pravda-jedna-nebo-dvoji.html>

ABSTRAKT

KLIMEŠOVÁ, A. *Antropologické aspekty v teologii a díle Teilharda de Chardin*. České Budějovice 2005. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce L. Kolářová.

Klíčová slova:

Křesťanství, evoluce, evoluční teorie, původ člověka, teologická antropologie, vesmír

Bakalářská práce s názvem „Antropologické aspekty v teologii a díle Teilharda de Chardin“ se krátce věnuje životu Pierra Teilharda de Chardin. Hlavním úkolem této práce byla analýza jeho děl s cílem nalézt v nich antropologické aspekty. V prvních dvou kapitolách se zabývá nejprve představami o člověku a antropologii. Ve třetí kapitole je krátký nástin životopisu Pierra Teilharda de Chardin. Ve čtvrté kapitole je pečlivý rozbor jeho díla. Cíl práce byl naplněn – v díle jezuita Pierre Teilharda de Chardin lze nalézt antropologické aspekty.

ABSTRACT

Anthropological Aspects in Theology and Writings of Teilhard de Chardin

Key words:

Christianity, evolution, theory of evolution, the origins of man, theological anthropology, universe

The bachelor thesis called „Anthropological Aspects in Theology and Writings of Teilhard de Chardin“ briefly focuses on the life of Pierre Teilhard de Chardin. The main task of this thesis was the analysis of his works in order to find theological aspects in them. In the first two chapters, it firstly deals with the ideas about a man and anthropology. In the third chapter, there is a brief outline of the biography of Pierre Teilhard de Chardin. In the fourth chapter, there is a careful analysis of his works. The aim of the thesis has been fulfilled – it is possible to find anthropological aspects in the works of Pierre Teilhard de Chardin who was a Jesuit priest.